

basic directions of democratic dialogue of memories in the modern world are generalizes. The recommendations by international organizations in this field are analyzes.

Keywords: Politics of Memory, International Politics, Regional Cooperation, Culture of Memory, UNESCO.

УДК 141.7:32.001

Гарбадин А. С.

ДО ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЮВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Доведено, що політична свідомість як форма відношення індивіда до політики, не виникає сама по собі. Політико-соціальний дискурс, у межах якого перебуває індивід, водночас і породжує і здійснює мислення як процес, трансформуючись у політичну свідомість. Показано, що політична свідомість визначатиме організацію життєдіяльності індивіда у політичному вимірі буття, з допомогою тих засобів та механізмів, що легітимно прийняті у конкретному суспільстві, конкретній формі політико-соціальних відносин. З'ясовано, що проблема дефініціювання політичної свідомості не стільки у пошуку вияву механізмів відтворення інформації та її оброблення, не стільки у вияві факторів впливу на ці процеси (що можуть суттєво різнитись – від впливу соціально вагомих суб'єктів впливу на індивіда до цілеспрямованої діяльності ЗМІ), а у проблемі вільної можливості до творчості.

Ключові слова: політична свідомість, дискурс, суб'єкт, комунікація, творчість.

Дане дослідження продиктоване необхідністю з'ясування питання, що ж слід вважати основою формування та функціонування політичної свідомості. Теза про те, що особливості психіки, свідомості, відповідно і політичної свідомості продиктовані специфікою суспільних форм культури, моделей політико-соціальної активності можна вважати цілком резонним. Проте, тут одразу ж виникає ряд зауважень.

Важливо одразу ж зауважити, що відповіддю на поставлені запитання не може бути принцип співвідношення психіки та фізіології, оскільки змістова складова знання відображає не те, що відбувається у мозку. «Думка – не замикання нервових центрів, не сплески на екрані електроенцефалографії. Вона завжди про щось. Порівнювати, співвідносити психічні факти тому можна тільки з тим, що вони відображають, з самим об'єктивним світом. Співвідношення мислення і буття, відображення і того, що відображається – ось що хвилює філософів, коли вони визначають зміст такої філософської категорії, як свідомість» [1]. Аналогічна ситуація і щодо пояснення політичної свідомості, оскільки особливості пояснення та виразу свого ставлення до політичного, особливості власного тлумачення політичних аспектів функціонування суспільства у різних суб'єктів може бути різною, незважаючи на схожу модель функціонування фізіологічної складової.

«Спроби ж розглядати психічне як певний стан нервової системи поряд із станами чисто фізіологічними анітрохи не вдаліше прямого і відвертого їх ототожнення» [1]. Таким чином, порівняння, ототожнення, протиставлення та визначення параметрів співвідношення психічного та фізіологічного фактору у контексті з'ясування природи свідомості, політичної свідомості зокрема, видається не надто вдалим варіантом. Можна вивчати фізіологічні процеси, однак при цьому змістова їх складова дослідженою якраз і не буде. Весь досвід, образи та почуття, відчуття та переживання визначають переживання дійсного моменту індивідом – збережений у пам'яті останнього зовнішній світ реагує на нові враження. Для прикладу – середньостатистичний суб'єкт політичних відносин на рівні політико-соціальних взаємодій, при усвідомленні тих подій, що відбуваються, приймає якусь означену позицію, якимось чином визначає їх позитивний чи негативний зміст стосовно себе та соціуму (у власному розумінні мети його функціонування). Для прикладу, факт укладання чи не укладання договорів стосовно інтеграції суспільства у певне культурно-економічне співтовариство може викликати і суб'єктів, фізіологічно приблизно схожих, соціально також,

діаметрально протилежні реакції – від захоплення до відвертого спротиву. Відповідно, аби зрозуміти чому так виходить, що зумовлює такі наслідки, що є причиною таких висновків, породжених політичною свідомістю, треба звертати увагу і на особливості психіки, і на соціальне середовище, та ін.

Саме тому перед сучасною політичною наукою стоїть питання, що вважати первинним – саму соціополітичну дійсність чи політичну свідомість. Саме тому при інтерпретації феномену політичної свідомості найчастіше можна зустріти не концепції чи теорії її пояснення, а теоретичні форми пояснення об'єкту дослідження. Досліджується не політична свідомість у процесуальному вимірі, не специфіка структурування знання, отриманого у політико-соціальному дискурсі – відбувається пояснення цих феноменів з огляду на результати їх визначення як таких. На основі останніх і відбуваються проєкції на весь феномен політичної свідомості.

Важливо підкреслити, що «будь-яка спроба визначити свідомість у вузьких рамках психофізичної проблеми стикається з нерозв'язністю питання про творчість» [1]. Інформація, що надходить у мозок, трансформуючись у образах пам'яті, хаотично миготить – все це так чи інакше укладається в просторово-структурні пояснення взаємодій нейронів і т. п. Але мають місце переживання організмом власних нервових процесів, а тому тут ми змушені оголосити творчі здібності людини тією особливістю, яку не пояснити по таких шаблонах.

Саме ця «творчість» багато в чому і пояснює особливість осмислення інформації у політичній свідомості, здатність суб'єкта робити власні висновки та засвоювати те, що а ригорі дослідники вкладають у політичну свідомість – а саме цінності. Якщо норми поведінки можуть засвоюватись у контексті політико-соціальних відносин, громадянського суспільства, то цінності, а також витікаючи з них політичні цінності, є результатом саме цієї творчої снаги політичної свідомості. «Свідомість тоді тільки дійсна, коли людина бачить у світі те, чого в ньому без активної і напруженої діяльності людей немає і ніколи не буде, але що в ньому і за його ж законами (знання!) може бути створене» [1]. Відповідно саме у цьому вимірі – а саме творчому, слід шукати додаткового пояснення проблемі політичної свідомості, загалом.

Варто зауважити, що політична свідомість, взята у відриві від політико-соціального дискурсу, у межах якого відбувається становлення індивіда, може бути розглянута лише як сукупність властивих організму психологічних «властивостей». Тобто поза цим контекстом політична свідомість може пояснюватись як логічна та послідовна схема. Однак все розмаїття політики, що твориться якраз цими індивідами, свідчить про інше. Надалі спробуємо більш детально розгорнути цю позицію.

В процесі політико-соціальних взаємодій формуються нові потреби людини, нові її здібності, тобто формується психофізично сама людина, вдосконалюється її здатність до мислення. Тому і мислення, політична свідомість як форма відношення індивіда до політики, що породжена мисленням, не виникає сама по собі. Політико-соціальний дискурс, у межах якого перебуває індивід, таким чином водночас і породжує і здійснює мислення як процес, трансформуючись у політичну свідомість.

Політико-соціальний вимір взаємодій індивідів становить те середовище, у якому формується наше «Я», якраз у його межах і відбувається як відображення так і освоєння політичної реальності, що становить суть політичної свідомості. У спілкуванні між собою люди отримують якраз ці здатності, причому форми такого спілкування можуть бути абсолютно різними – від неформальних практик громадянського суспільства (об'єднань за інтересами) до комунікації з зовнішнім світом через ЗМІ та соціальні мережі.

Мислити політику – це, по-перше, означає відноситись до всіх окремих елементів споглядання як до загальнозначущих, по-друге – оперувати цими суспільно-політичними категоріями, які щось позначають для інших індивідів і тим самим для кожного з них окремо. Таким чином, політична свідомість визначатиме організацію життєдіяльності індивіда у політичному вимірі буття, з допомогою тих засобів та механізмів, що легітимно прийняті у конкретному суспільстві, конкретній формі політико-соціальних відносин. Це означає відсутність анти системних дій, при цьому передбачає осмислення того, що автоматично

включається у інтерпретацію політичної свідомості багатьма дослідниками, а саме знань, оцінок, настроїв і почуттів, політичних цінностей. Все це і визначає політичну свідомість та спосіб індивідуального буття людини політичної. Таким чином, індивідуальна форма буття людини політичної та її мислення – це вияви єдиного способу життєдіяльності людини у межах політико-соціального дискурсу.

Серед різних форм комунікації у соціально-політичному, та й соціальному середовищі загалом, окремо слід зачепити мову. «Мова виступає як система знаків, що є довільними в тому відношенні, що сама їх матеріальна природа не висловлює змісту інформації, яку несе знак» [1]. Інша важлива властивість знакових систем – їх підпорядкування цілком визначеним правилам – тільки в такому випадку знак може регулювати дії, здійснювати завдання комунікації, управління. В політико-соціальному дискурсі таких знакових систем безліч, поглянувши на специфіку їх використання, можна помітити, що значення знаку визначається способом його застосування. До прикладу, жодна з існуючих ідеологій не може бути названа злочинною сама по собі – як знакова система кожна ідеологія має чіткий механізм функціонування, направлений на досягнення певної мети. Проте, вже у контексті їх використання можуть виникати безпосередні запитання до їх суті. Як висновок, можна сказати, що суть таких знакових систем загалом, коли ми говоримо про політико-соціальний дискурс, мають зміст лише у їх межах. Значення знаку якраз і виявляється у межах цих систем взаємодій. Лише політико-соціальний дискурс, як певна система, що об'єднує у комунікації широке коло індивідів, наділяє мовний знак змістом.

Екстраполяція вищезначеного на політико-соціальний дискурс актуалізує те, що М. Фуко називав «порядком дискурсу», оскільки предметним простором розгортання політичного дискурсу слід вважати сферу комунікації між індивідами, політична динаміка вияву яких не завжди є концентрованою, а може перетинатись культурною, економічною, соціальною, іншими сферами прояву цих індивідів, то структура дискурсу і різний порядок дискурсу визначає що вважати істинним, а що – хибним. Цей порядок дискурсивних практик визначає у політичній свідомості індивіда певні межі щодо його осмислення.

Виходить, що мовне значення слова, яке використовується у політико-соціальному дискурсі, зводиться до його призначення у межах останнього, його функції як вказівки на ціль, характер певної дії. Ми відносимось до буття політичного із власним баченням, власним знанням призначення політико-соціального дискурсу, об'єктивних функцій, що він виконує, саме тому, кожен з нас вільно володіє мовою суспільною, мовою політичною, та у кожен момент здатен співвіднести їх з власними діями чи їх можливістю.

Мова суспільно необхідних дій, освоєних людьми у їх співіснуванні, що включає в себе різноманітні звукосполучення, що закликають до дії, що вказують на необхідність використання тих чи інших навичок, не просто знакова система. У неї поряд із знаками-словами включається і саме об'єктивне призначення речей, виражена в колективних практичних діях і уявленнях про них. А ця об'єктивність – продукт функціонування суспільно-політичного дискурсу, що включає напрацьовані моделі поведінки та реакції, ціннісні орієнтири та багато іншого. Конкретна, індивідуальна діяльність у межах цього дискурсу визначає значення слів, які реалізуються у процесі комунікації. Таким чином людина включається у процес політико-соціальної комунікації, а комунікація, у свою чергу, задає можливість для політичного самовияву людини.

Жити у суспільстві – значить бути в епіцентрі політико-соціального дискурсу, оскільки останній як навчає, так і ретранслює хід наших думок, виражений у дії, «і мало не кожен рух людини комунікативний, як би розрахований на узгодженість з цілеспрямованою поведінкою інших людей. Адже з самого народження життєві стереотипи формуються у людини людьми, суспільством. І формуються саме так, що потреби, бажання, потяг до чогось завжди опосередковуються відповідними предметами і спільними, колективними діями» [1]. Таким чином, саме спілкування, через предметність мови, «будує» відносини людини з зовнішнім світом, стаючи основою для формування цілепокладання, «що в принципі те ж саме, здатність до творчого бачення в природі того, на що вона сама не здатна, але що не суперечить її

можливостям» [1]. Мовне середовище, по суті, і є основою формування політико-соціального дискурсу, який, у свою чергу, формує політичну свідомість індивіда.

Варто погодитись з Ф. Михайловим в наступному – «колись Спіноза вірно зауважив: знати щось – означає вміти це зробити. І якби ми на основі наявних у нас теоретичних припущень про те, як формується свідомість у індивіда, який входить у життя, зуміли одухотворити, зробити свідомим тіло, яке завідомо свідомістю ще не володіє, то – Спіноза правий! – Припущення наші стали б знанням, розгадкою таємниці людського «Я» [1]. Погодження з цим тезисом підкреслює, що суть проблеми свідомості загалом, суть проблеми пояснення політичної свідомості полягає не у виявленні здатності чи нездатності людини реагувати на зовнішнє середовище, специфіку політико-соціального дискурсу, не у з'ясуванні можливих закономірностей у цих реакціях. Її суть полягає у тому, як і чому людина може знати сутність політико-соціального дискурсу, як формується уявлення про знання індивіда. Відповідно проблема політичної свідомості – це не стільки пошук вияву механізмів відтворення у мозку інформації та її оброблення, не стільки вияв факторів впливу на ці процеси (що можуть суттєво різнитись – від впливу соціально вагомих суб'єктів впливу на індивіда до цілеспрямованої діяльності ЗМІ), а проблема вільної можливості до творчості. «Творчість» у даному контексті передбачає момент трансформації, осмислення, авторського, єдино-ідентичного «схоплення» політико-соціального дискурсу, що може виявлятися у наш час, якщо говорити про форми його вияву, у найрізноманітніших формах – від уже не раз означених комунікативних практиках, через мовні засоби, так і через блоги, соціальні мережі, тощо.

Залишилось визначити механізм, який пояснює такий творчий процес. Існує три найпоширеніші відповіді на це запитання – по-перше, мозок через комбінування, узагальнення, аналіз та синтез перетворює інформацію на щось нове; по-друге, «сама інформація несе в собі протиріччя, тенденції їх розвитку та спосіб вирішення, що дозволяє мозку (не настроєному заздалегідь на ту чи іншу програму) знаходити цей спосіб, а тим самим і те нове, чим «вагітна» інформація» [1]. Існує ще третя відповідь, яку ми розглянемо трохи нижче.

Важливо уточнити попередньо ще один момент. До цього, у межах нашого дослідження, пояснюючи незгоду з існуючими варіантами інтерпретації політичної свідомості ми останню намагались виводити з поняття свідомості як такої – методологічно та логічно вибудовуючи останню, знаходячи форми вияву політичної свідомості. Таким чином ми і звернули увагу на категорію «творчості», як це робить, до прикладу, Ф. Михайлов, з яким ми повністю згодні. Проте, надалі настає той момент, в якому настає розходження у інтерпретації політичної свідомості як продовження, звуженого, вузькопрофільного варіанту свідомості як такої. «Мислення – це творчість, причому творчість цінностей, які не притаманні самій природі, як радість життя у Дев'ятій симфонії Бетховена не притаманна фізиці акустичних коливань, а світлий смуток левитановських пейзажів – хімізму речовин, що зафарбовують полотно. І вся проблема свідомості, вся суть загадки людського «Я» саме в тому і полягає, щоб зрозуміти, як в життєдіяльності людини фізичне, хімічне та інше буття природи перетворюється і в прекрасне, і в благо, і на честь, і в гідність, і в істину, і в справедливість, які реально служать підставою і метою людського життя. Як тим самим ці вищі духовні цінності можуть виявитися основою програми такого перетворення природи, яке здійснювалося б за її власними законами» [1]. Принципова відмінність застосування категорії творчості до політичної свідомості тут полягає якраз у відсутності цього естетизму – звісно пошук та утвердження у останній ціннісних орієнтирів має безапеляційний характер, однак вся складність полягає у їх співвідношенні з раціональним (у сенсі природної раціональності «тверезого» розсудку») поясненням світу, очікувань, побудованих індивідом стосовно нього. Саме їх співвідношення і є «творчим» аспектом політичної свідомості.

Як підсумок варто аргументувати третій варіант відповіді на питання, що поставлене трохи вище. Існування абстрактної «істини» політико-соціального дискурсу, відкритої через мислення, через політичну свідомість індивіда, ґрунтується на комунікації та варіантах

пояснення інформації, що сформовані у межах цього дискурсу. Цитований нами Ф. Михайлов при поясненні свідомості загалом використовує приклад дітей, що втратили слух та зір у ранньому дитинстві та доходять до висновку, що «мозок та інші, крім зору і слуху, органи чуття є у цих «навіть не рослин» без яких-небудь патологічних змін. Всі спроби представити такій дитині інформацію про світ, перекладену на «код» діючих органів чуттів, неминуче терпіли провал. І ви переконаєтеся, що слова мови не позначали окремих предметів, не є закріпленими за ними «іменами» [1].

Тим самим специфіка пізнання та організації свідомості задається не тілесною організацією, а відношенням з іншою людиною, комунікацією. Відповідно політичний аспект самовияву людини, специфіка організації політичної свідомості водночас є і формою спілкування з іншою людиною, комунікативним варіантом осмислення політико-соціального дискурсу.

Використана література:

1. Михайлов Ф. Т. Загадка человеческого Я [Электронный ресурс] / Ф. Т. Михайлов. — Режим доступа : <http://lib.sibnet.ru/book/2776> — Название с титул. экрана.

Гарбадин А. С. К проблеме дефиницирования политического сознания

Доказано, что политическое сознание как форма отношения индивида к политике, не возникает сама по себе. Политико-социальный дискурс, в рамках которого находится индивид одновременно и порождает и осуществляет мышление как процесс, трансформируясь в политическое сознание. Таким образом, политическое сознание определяет организацию жизнедеятельности индивида в политическом измерении бытия, с помощью тех средств и механизмов, которые легитимно приняты в конкретном обществе, конкретной форме политико-социальных отношений. Показано, что проблема политического сознания не столько в поиске проявления механизмов воспроизводства информации и ее обработке, не столько проявление факторов влияния на эти процессы (которые могут существенно отличаться от влияния социально значимых субъектов влияния на индивида к целенаправленной деятельности СМИ), а проблема свободной возможности для творчества.

Ключевые слова: политическое сознание, дискурс, субъект, коммуникация, творчество.

Garbadyn A. The problem of definition of political consciousness

It is proved that the political consciousness as a form of relationship of the individual to politics does not arise by itself. The political and social discourse, in which the individual is at the same time creates and performs the process of thinking, being transformed into a political consciousness. Thus, the political consciousness of an individual determines the organization of life in the political dimension of being, with the means and mechanisms that are legitimately made in a particular community, a particular form of political and social relations. It is shown that the problem of political consciousness is not so much to find the manifestation mechanisms of reproduction of the information and its processing is not so much a manifestation of factors influence these processes (which may differ significantly from the impact of socially relevant subjects of influence on the individual to the purposeful activity of the media), and a problem-free opportunities creativity.

Keywords: political consciousness, discourse, subject, communication, creativity.